

קאמבק רוסי בסוריה? החסרונות ברורים

אך יש גם יתרונות

written by אלי קלוטשטיין | 17.09.2025

באחרונה נדמה כי בכל מקום שבו תביט במזרח התיכון, תמצא את טביעות הרגל של הקרמלין. הרוסים, שאיבדו חלק ניכר מהשפעתם בסוריה מאז סוף השנה שעברה בעקבות נפילת משטר אסד, פעילים מאוד בכמה מהזירות באזור וּלפעמים נראה כאילו מעמדם יציב כמימים-ימימה.

הנה תקציר של כמה מהאירועים האחרונים באזור שמעורבותה של מוסקבה בהם מעידה על ירידת קרנה: רוסיה, ששקועה בבוץ של המלחמה באוקראינה בשנים האחרונות, לא הצליחה לסייע לאיראן במלחמה נגד ישראל, וגם לא בעניין הפעלת מנגנון הסנאפבק או ההכרזות של סבא"א על כך שהפרה את האמנה נגד הפצת נשק גרעיני. למרות תמיכתה בציר השיעי, המהלכים בלבנון לפירוק חיזבאללה מתקדמים מבלי שאיש מתחשב בדעתה של מוסקבה, וגם בישראל ההשפעה שלה פחתה.

רוסיה כשלה גם בניסיון להגן על נשיא סוריה בשאר אלאסד מפני המורדים שהדיחו אותו, או שלא הייתה מעוניינת לעזור לו לשמור על כס השלטון. מלבד המכה התדמיתית שספג הקרמלין בשל הפניית העורף הזאת, הוא גם נאלץ להתמודד עם אובדן השפעתו במדינה. ככל הנראה, הרוסים עדיין מחזיקים בסוריה את המרכז הימי בטרטוס ומשתמשים בבסיס האווירי חמיימים, אך נראה שגם שם הנוכחות הצבאית הופחתה, ומערכות אסטרטגיות הוצאו מהמדינה.

בזירה הבינלאומית רוסיה מצויה תחת עיצומים כבדים, מתוכננת ענישה נוספת נגדה בגין התמשכות המלחמה באוקראינה, ונראה שאפילו הנשיא האמריקני דונלד טראמפ התייאש ממקבילו הרוסי, ולדימיר פוטין. גם הסכם השלום בקווקז בין ארמניה לאזרבייג'ן נחתם מעל ראשה של מוסקבה, בעדות נוספת להידרדרות במעמדה.

במציאות כזאת, הרוסים מנסים למצוא כמה שיותר אפיקים לביסוס קשריהם עם מדינות שונות בעולם, כאשר לאזור המזרח התיכון נודעת חשיבות לא קטנה בתהליך זה. מוסקבה חברה באיגוד הכלכלי "בריקס", המנסה למצב את עצמו כחלופה למועדון G7, שנתפס "מערבי". המדינות החברות בארגון זה כוללות גם כמה מהארצות הבולטות באזור, ובהן מצרים, איראן והאמירויות, כך שיש לרוסים דרכים לשמור על דריסת רגל אזורית.

אך בחודשים האחרונים מעידים כמה מהמהלכים הרוסיים על שאיפתו של הקרמלין לנכס לעצמו עוד ועוד השפעה, קשרים ונוכחות בולטת במזרח התיכון. כך למשל, מוסקבה תארח בחודש הבא ועידה של הליגה הערבית, הראשונה מסוגה שתיערך בנוכחותם של נציגים רוסיים. במקביל מנסה רוסיה להדק מחדש את היחסים עם טהרן אחרי האכזבה האיראנית מהיעדר התגובה של

הקרמלין למתקפות הישראליות על מתקני הגרעין ביוני. פוטין, שמנסה אולי להסתיר את המתיחות ביחסים בין הצדדים, הצהיר כי שתי המדינות נמצאות בקשר תדיר ומתואמות בכל הקשור לשלל סוגיות בינלאומיות.

באותה העת מקדמת רוסיה יוזמות כלכליות עם כמה ממדינות האזור: היא צפויה בזמן הקרוב לחתום על הסכם עם עיראק להקמת כורים גרעיניים במדינה, לראשונה מאז "מבצע אופרה" להשמדת הכור באוסיראק ב-1981 וההשמדה של יתר הכורים בידי ארה"ב בתחילת שנות התשעים. עם האמירויות חתם הקרמלין על הסכם תחבורה נרחב, ובנובמבר צפויה פסגה של ממשלות ערב הסעודית ורוסיה בריאד, שבה מתכננים הצדדים לחתום על שורת הסכמים כלכליים. במצרים מקימה רוסיה אזור תעשייתי מעין-עצמאי על שפת הים האדום, הסחר בין המדינות זינק בשנה האחרונה ל-8 מיליארד דולר, והרוסים בונים תחנת כוח גרעינית בשביל רשת החשמל המקרטעת של קהיר.

אבל המקום המעניין ביותר, אולי, שבו פועלים הרוסים הוא סוריה: בשבוע שעבר הגיעה לדמשק משלחת רמת-דרג בראשות סגן ראש הממשלה אלכסנדר נובאק, בניסיון להתניע מחדש את היחסים בין הצדדים, לדון בסיוע הומניטרי אפשרי לסורים ולהסדיר שיתוף פעולה בתחום האנרגיה. נובאק, הפרויקטור של פוטין בענייני אנרגיה, אמר כי ארצו יכולה להשתמש בקשרים הענפים שלה באזור בשביל לסייע לסורים, כולל מול ישראל. בעקבות המפגשים בסוריה צפוי הנשיא בדמשק, אחמד א-שרע, לצאת לביקור למוסקבה בחודש הבא ולקחת חלק בוועידת הליגה הערבית בעיר.

מוכרים נפט וחיטה

מבט מעמיק יותר על הפעילות הרוסית באזור מגלה שבעצם המחשבה שזו עזבה את הזירה האזורית היא במידה רבה אשליה. הקרמלין מעולם לא באמת נעלם מכאן, ואולי רק שמר על פרופיל נמוך. אפילו בסוריה לעיתים מוסקבה מגדילה את הנוכחות הגלויה שלה, מאותתת שהיא עדיין כאן, ומנסה למצוא מקומות חדשים להגדיל את דריסת הרגל שלה.

הנה דוגמה אחת: למרות העיצומים הבינלאומיים על רכש נפט מרוסיה, בחודשים האחרונים המשיכה מוסקבה לשלוח מכליות מלאות בנוזל השחור לסוריה וגם ללבנון. המשלוחים נעשים לעיתים גם בשיטה של העברה ממכלית שמוצאה רוסי למכלית אחרת, ממוצא נייטרלי, ומשם מועברים למדינות היעד. מדובר במקרה הסורי בנפט גולמי, ואילו בלבנון נפרקים בנמלים נפט מזוקק לדלק ומוצרי דלק אחרים.

במקביל, באפריל העבירה רוסיה משלוח של חיטה לסוריה, לראשונה אחרי נפילת אסד, וניסתה לקדם מולה עסקאות כלכליות. בנוסף, למרות הרושם של תבוסה והתקפלות מהמדינה, הקרמלין שמר על קשר דיפלומטי עם משטר א-שרע כבר מרגע עלייתו לשלטון. נציגים רוסיים ביקשו לבסס הבנה עם ראשי תחריר היאת א-שאם, ולהגיע איתם לסיכום על ההתנהלות במדינה המתחדשת.

כמו כן, אף שהרוסים הסיגו חלק מהכוחות שלהם במדינה, ודלדלו את הנוכחות שלהם למרכזים גדולים כגון הבסיס הימי בטרטוס והבסיס האווירי בחמיימים, הם הותירו אותם פעילים. הם אפילו ביצרו אותם, והצליחו לעמוד מול מתקפות של חמושים עם אבדות קלות בלבד. הצבא הרוסי התבסס מחדש גם בשדה תעופה בצפון-מזרח סוריה, קמישלי, הניף בו את הדגל האדום-כחול-לבן, ביטל כל אפשרות של טיסות אזרחיות ממנו, העביר אליו חיילים, מסוקים ומערכות הגנה אווירית מסוג "פנצ'יר", ונראה שהוא מתכנן להחזיק שם יחידות דרך קבע.

יש חשיבות לנוכחות הרוסית באזור הזה. לא מדובר במשמעות אסטרטגית, שכן הבסיס אינו יכול לשרת מטוסי תובלה וקרב, וההגנה עליו מורכבת. אך הבסיס בהחלט יכול להדגיש את הימצאותם של כוחות רוסיים בסמוך לריכוזי אוכלוסייה כורדיים בצפון המדינה, שתחילה המשטר החדש בדמשק הגיע מולם להבנות [?] אך באחרונה נראה כי מתיחות מתגלעת בין הצדדים, בין היתר עקב מעשי הטבח במיעוטים סוריים כגון העלאוויים והדרוזים. הצדדים אפילו הגיעו לכדי עימות גלוי בכמה תקריות.

בעבר הרוסים הפגזו את הכורדים בצפון המדינה, בניסיון לסייע לאסד להביס את המורדים מהסיעות השונות שנלחמו נגדו. באותה תקופה הכורדים התחברו למורדים אחרים, דוגמת ארגונו של הנשיא הנוכחי א-שרע, אך כעת הם עשויים להיות מהצד השני של המתרס. במצב כזה, מעניין יהיה לראות איזו עמדה ינקטו הרוסים, שכאמור מחזיקים עמדה טקטית חשובה באזור הכורדי, שיש בה גם נוכחות של מסוקי קרב. אם יגיעו להסכם עם השלטון בדמשק, למשל, אולי יחזרו לתקוף את הכורדים באמצעות הכוחות שמוצבים בקמישלי.

הצורך באיזון

מה האינטרס של סוריה להזמין מחדש את הרוסים לארצם, לאפשר להם חופש פעולה צבאי מסוים, ולשקם איתם את הקשרים המדיניים? הרי יש לזכור כי נפילת משטר אסד נחשבה מכה קשה לרוסים, וכי דם רע זרם בינם ובין אנשי השלטון החדש: הרוסים סייעו לרודן מדמשק להילחם במורדים, תקפו את א-שרע וחבריו בשדה הקרב, והסבו להם לא מעט להרוגים ונזק.

לא מפתיע, אם כן, שזמן קצר לאחר ההשתלטות על המדינה ביטל המשטר החדש בדמשק את חוזה ההפעלה של נמל טרטוס אשר ניתן לחברה רוסית, גירש את האיראנים בני בריתם של הקרמלין מהמדינה, ולא נענה לחיזוריהם כמו הממשל של אסד. בה בעת, א-שרע הדגיש כבר בחודש הראשון לשלטונו כי אינו סוגר את הדלת בפני היחסים עם הרוסים, "המעצמה השנייה הכי חזקה בעולם", כלשונו, וכי יעשה את כל הדרוש לצורך קידום האינטרסים של ארצו.

ואכן, יש מכנה משותף לא קטן בין דמשק ומוסקבה, וקידום יעדים דומים עומד בבסיס המהלך לחידוש שיתוף הפעולה ביניהן. מבחינת הסורים, יש כמה דברים שניתן להשיג מהרוסים: זו מעצמה צבאית מתקדמת, חברה קבועה במועצת הביטחון, אשר גם מתחזקת שרשראות אספקה מבוססות של סחורה חקלאית, מוצרי אנרגיה ונשק.

יתרה מכך, הרוסים הדגימו בעבר את יכולתם "לרסן" את ישראל מפני מתקפות במדינה, והבנות עם הקרמלין יכולות לחסוך מדמשק את הצורך בהסכם ביטחוני עם הממשלה בירושלים. אבל בעיקר הסורים מקווים שנוכחות צבאית רוסית במדינה תסייע להם לנטרל במידה מסוימת את העליונות האווירית של צה"ל בסוריה, בין אם באמצעות מערכות הגנה נגד מטוסים, בין אם בעזרת מסוקים ומטוסי קרב שיוצבו באזורים כמו קמישלי או חמיימים.

אך לא בטוח שא-שרע ימצא מולו שותף לעניין הזה. ראשית, ניסיון העבר הוכיח כי הרוסים לא התערבו במלחמה באיראן, ולא ניסו לשבש את הפעילות הצה"לית בדרכה לרפובליקה האסלאמית. שנית, לרוסים יש יכולת מוגבלת באזור, ועיקר הקשב שלהם נתון לאוקראינה. הם לא ירצו לפתוח חזית נוספת, שגם לא בטוח שיצליחו לנצח בה או לצאת עם יתרונות מובהקים.

המעט שיכולים הרוסים להציע, לפיכך, הוא הקשר הישיר שיש להם עם ישראל [2] הגם שהוא אינו דומה למה שהיה בעבר [3] וניסיון לשמש כמתווכים, לצד הבעת סולידריות פומבית, תמיכה במוסדות הבינלאומיים ועוד. מצד שני, הם גם צפויים לגבות על כך מחיר: ביסוס רשמי של הנוכחות הצבאית שלהם באזורים מסוימים בסוריה, קבלת גושפנקא למעמדם במדינה ועוד. לדברי פרשנים, היה זה אחד היעדים העיקריים של מסעו של נובאק לסוריה החודש, ועל כן הוא גם הציע לדמשק להעביר מסרים לישראל ולעזור במשא ומתן מולה. כמו כן, חידוש היחסים עם סוריה חשוב לקרמלין כדי להקל מעט את הלחץ הבינלאומי עליו, להפחית מעט את הנזק מההסכם בקווקז ולפרוץ את הבידוד המדיני בעקבות המלחמה באוקראינה והעיצומים המערביים.

עם זאת, גם לסורים יש הסתייגויות מהקשר עם הרוסים. שר החוץ בדמשק, אסעד אל-שיבאני, אמר לקראת ביקורו של נובאק כי "יחסינו עם הרוסים עמוקים, וכללו תקופות של ידידות ושיתוף פעולה, אך מעולם לא היה בהם איזון. כל נוכחות זרה על אדמתנו מוכרחה לכוון לסיוע לעם הסורי לצורך בניית עתידו". השר הוסיף כי שיתוף הפעולה שסוריה מבקשת לבסס צריך להיעשות "על בסיס הוגן ושקוף", ולפיכך כל הסכם חדש עם הקרמלין ייבחן בדקדקנות ולא יזכה לאישור אם לא יהיה בתנאים שוויוניים.

בשורה התחתונה, לא סביר שרוסיה תכפיף את עצמה לתנאים הסוריים בקלות כה גדולה, וממילא לא בטוח שתרצה להשקיע את המשאבים הדרושים לצורך מילוי כל הדרישות של דמשק. בה בעת, אובדן הנכסים האסטרטגיים של מוסקבה באזור בוודאי כואב לה, שכן ראשי הקרמלין עדיין תופסים את עצמם כמעצמה עם שאיפות עולמיות.

סוריה גם שימשה, לפחות בעבר, כבסיס פעולה אזורי של הרוסים לשלל אפיקי פעולה במזרח התיכון, שיש להם עדיין חשיבות גדולה לקרמלין. אחד מהם הוא העובדה שהמזרח התיכון משמש בשביל מוסקבה כמרכז עיקרי לעקיפת העיצומים הבינלאומיים עליה, באמצעות תשתיות לכריית מטבעות קריפטו שהקימה במדינות כגון איראן, האמירויות, טורקיה ואפילו לבנון.

בנוסף רוסיה ראתה בעבר את המזרח התיכון כאחד האזורים העיקריים ללקוחות של נשק, שאף

שימש אותה כאמצעי מדיני לקידום האינטרסים שלה באזור. אלא שמאז תחילת המלחמה באוקראינה האינטרס הזה תופס חשיבות משנית: ממילא רוב הנשק הרוסי הולך לצריכה עצמית, ובינתיים סוף המלחמה לא נראה באופק. לא מעט מהמערכות האלה לא הוכחו גם עליונות בשדה הקרב מול הטכנולוגיה האמריקנית, ואפילו הסינים והטורקים נכנסו בעוצמה לזירת מכירת הנשק.

דיווח אחד שמוכיח את מצבה העגום של רוסיה בהקשר זה, אם הוא נכון, גרס כי מוסקבה ביקשה לרכוש מאנקה את מערכות ה-S-400 שזו רכשה ממנה בסוף העשור הקודם. הקנייה של מערכות ההגנה הללו יצרה משבר בין טורקיה לארה"ב, שהוביל לסילוקה של אנקה מתוכנית ה-F-35.

ללכת בין הטיפות

אם רוסיה תשקם את מעמדה בסוריה, עשויים להיות לכך כמה יתרונות וחסרונות לישראל [?] והממשלה בירושלים נדרשת לקחת אותם בחשבון לפני פיתוח תוכניות אסטרטגיות ביחס למדינה השכנה. קצרה היריעה מלהתייחס לכל הצדדים של הקשר מול הרוסים, ונידרש רק לחלק קטן מהסכנות והאפשרויות שטמונות בו.

ראשית, צריך לזכור את ה"נדוניה" שהכוחות הרוסיים לוקחים איתם כמעט לכל מקום באזור שנמצא תחת השפעתם [?] נוכחות איראנית מוגברת. מומחה לענייני המזרח התיכון הסביר ל"פורבס" כי העמדה הרוסית בקמישלי, למשל לוותה במהלך מלחמת האזרחים בנוכחות איראנית קבועה, בדומה גם למקומות אחרים במדינה. לא לחינם, הוא הוסיף, הדיווחים האחרונים על פעילות משמרות המהפכה בסוריה מתרכזים סביב החוף ובקמישלי [?] אותם אזורים שבהם יש טביעת רגל רוסית גדולה. גם כך האיראנים מבקשים למצוא נקודות מאחז בסוריה, והתעצמות רוסית שם יכולה לסייע להם על רקע הקשרים בין המדינות.

שנית, ייתכן שהעניין המחודש של רוסיה באזור הוא גם תוצאה של קשריה עם טורקיה. אנקה היא משותפות הסחר הגדולות של הרוסים, וקשרי שתי המדינות התהדקו מאוד בשנים האחרונות, אפילו אחרי פרוץ המלחמה באוקראינה. לפי דיווחים בתקשורת, לצד הניסיונות הטורקיים לבצר עמדות בצפון המדינה, בסמוך לאזורים הכורדיים, הנשיא רג'פ טאיפ ארדואן הוא זה שעומד מאחורי הלחץ על הממשלה בדמשק לחדש את קשריה עם הקרמלין: לפי טענות אלה, השליט הטורקי סבור כי נוכחות רוסית יכולה להוות משקל נגד לעליונות הישראלית, ואפילו לשמש סוג של חוצץ בין שתי המעצמות האזוריות לאור העוינות ששוררת ביניהן כעת. הגדלת סדר הכוחות הרוסיים בסוריה יכולה לפיכך לקבל את ברכתה של אנקה, ואף לשמש אותה ככסות להתבססות שלה בשטח.

מדוע? משום שנוכחות צבאית רוסית במדינה יכולה להטריד את צה"ל, בין אם בשל החשש שהרוסים יסברו כי כוחותיהם נמצאים בסיכון, בין אם בשל "טעויות בזיהוי" שיכולות לפגוע בשני

הצדדים. כזכור, המקרה של תקרית הפלת מטוס הביון הרוסי בידי סוללת טילים סורית בספטמבר 2018 איים להפוך למשבר של ממש מול מוסקבה, ובעקבותיו נאלצה ישראל לכלכל את צעדיה בזהירות במדינה השכנה ואף להתריע בפני הקרמלין לקראת מתקפות שם. מצב כזה יוכל לשרת את הטורקים, ובמידת-מה לאפשר להם להשתמש ברוסים כמגן מפני תקיפות ישראליות.

לצד זאת, יש גם יתרונות להימצאות הרוסית בצד השני של הגבול ולקשרים שהיא עשויה לרקום עם ישראל. צריך לזכור שבעידן של משבר מדיני מתגלגל סביב המלחמה בעזה ובכלל, ישראל זקוקה לשיפור של יחסיה עם כמה שיותר מדינות, ובוודאי כאלה שמתחזקות קשרים קבועים עם מדינות ערב. בעבר ירושלים ומוסקבה נהנו משיתוף פעולה מדיני פורה, וטרם המלחמה עם אוקראינה הצליחה ישראל לשמש כמתווכת בין הקרמלין והבית הלבן. מוסקבה גם הייתה הכתובת העיקרית של ישראל בשנים האחרונות בעניין חיילי צה"ל הנעדרים בסוריה, וסייעה בין היתר, לפי הדיווחים, להשבתם של זכריה באומל ונעדרים נוספים, וכן לאיתור גופתו של אלי כהן.

במקביל, חובה עלינו לזכות כל העת כי הרוסים סייעו גם לגורמים כגון איראן וחיזבאללה, וכי המאמץ הטורקי לאפשר להם להיכנס לסוריה עשוי לפעול לרעתנו בטווח הארוך. ראוי, אם כן, לבחון בדקדקנות את הקשר האפשרי עם הרוסים, לראות מה ניתן להפיק ממנו, ולהצביע על סכנות וחסרונות. המפתח, כפי שהדגיש שר החוץ הסורי, הוא "גישה מאוזנת". בהחלט יש מה להרוויח כאן, ובה בעת יש מה להפסיד. החוכמה תהיה לנסות ללכת בין הטיפות באופן שיועיל לשני הצדדים, אך לא יסכן את הביטחון הלאומי שלהם.

פורסם במקור ראשון, בתאריך 17 בספטמבר, 2025.